

Urbán Balázs

Múlt és jelen

MADÁCH IMRE: AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

Ádám és Éva köztünk ül. A stúdió hosszan elnyúló terét két oldalról üljük körbe, az Úr előlép, hosszasan meregeti szeméit, majd felállítja és játékba hívja a két főszereplőt. Erőteltjes gesztus, mely nem kap tartalmat a játékban – már csak azért sem, mert a szereplők és a nézők viszonylata végig következetlen. Van színész, aki köztünk ül, van, aki nem, s talán nincs is olyan szereplő, aki mindvégig a nézőtéren tartózkodna, ha nincs jelenete.

Távolról sem ez az egyetlen lényegi jelentéssel fel nem töltött gesztusa a nyíregyházi előadásnak. „Homage à Ruszt József” – áll a színlapon, közvetlenül a cím alatt. S valóban, Telihay Péter rendezése úgy hat, mintha Ruszt József két meghatározóan fontos *Tragédia*-rendezésének, az 1983-as zalaegerszegi változatnak, illetve az 1990-ben, a Független Színpaddal készített bemutatónak a mixtúrája lenne. Formailag és néhány megoldásában (mint a fentebb említettben is) az utóbbit, alapötletében viszont az előbbit

idézi. (Telihay – még nem rendezőként – maga is dolgozott a Független Színpadnál, vagyis az hommage-nak személyes alapja is lehet.) Ilyen esetben mindig kérdés, hogy az új bemutató mennyit tud hozzátenni a régihez; a meghatározó ötlet vagy a forma mennyit változik, gazdagodik, mélyül az új kontextusban. Ám a nyíregyházi előadásban egy idő után már nem ez a tét, hanem az, sikerül-e egyáltalán némi tartalmat, a korábbiaktól elvonatkoztatható jelentést adni a felhasznált gondolatoknak és formai megoldásoknak. Sajnos, ez sem igen sikerül.

Magam egyik Ruszt-rendezést sem láttam – cikkekből és személyes visszaemlékezésekből ismerem csak őket. De a zalaegerszegi bemutató mindenképpen jelentős értelmezési fordulat volt a mű színpadi interpretációinak történetében (még akkor is, ha a nyolcvanas évek elején amúgy is kezdtek feltűnni a tradicionális értelmezéseket elvető előadások – ekkor született Paál István szintén újszerű megközelítést

kínáló rendezése is). Az Úr és Lucifer teremtvitájának fókuszálásával, Ádám szerepének felosztásával (a londoni színiig – a párizsi álomjelenetet nem számolva – különvált a passzív történelmi és az aktív, kritikus én), Gábor Miklós ballonkabátos, keménykaplós Luciferjével szinte új tradíciót teremtett. Ám e tradíció inkább az elmélet szintjén élt, a színpadon kevesen gondolták tovább. Maga Ruszt is, amikor halála előtt kevéssel újrendezte Zalaegerszegen, meglehetősen vértelen, fáradt, izgalommentes előadást hozott létre. E jelzők sajnos Telihey Péter nyíregyházi rendezésére is alkalmazhatók.

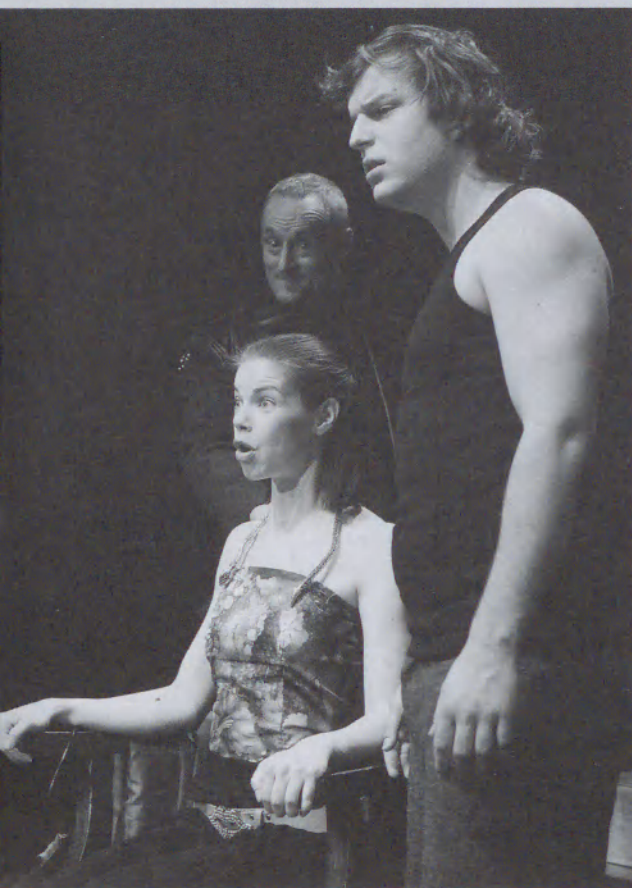
A bemutató alapvető problémája, hogy az az intellektuális feszültség, mely minden továbbit meghatározna, egyetlen pillanatra sem jön létre az Úr és Lucifer között. Bárány Frigyes nem joviális despotát, az embert bábállapotban tartani kész, atyáskodó autokratát játszik, hanem kedves öregurat, aki tényleg nem érti, mi baja is lehet Lucifernek (ehhez képest részletkérdés, mennyi ideig van a színpadon). Igaz, az angyalok háromfős, lelkes revüörlökre hajazó csapata (Losonczy Katalin, Molnár Mariann, Tenczler Tímea) valóban roppant antipatikus – ám ez legfel-

jebb nehezen érthetővé teszi a helyzetet. Valós, tétlen bíró összeütközés hiányában Fazekas István jóval konvencionálisabb Lucifert játszik a vártnál; amolyan örök bajkeverőt, aki a békében nem leli nyugalmát. Rutinosan kidolgoz néhány gesztust, mozgássort, amellyel rejtélyesebbé, szuggesztívebbé tudja tenni a bukott angyal alakját, de az az örök lázadó, minden tekintéllyel szembeszálló, az embert is nagyvá tenni próbáló figura, mely mindvégig generálhatná a drámai feszültséget, nem jön létre. Így nincs tétje az ádámí figura megosztásának sem. Olyannyira nincs, hogy még abban sem vagyok biztos, hogy előzetes ismeretek nélkül egyáltalán megérthető maga a koncepció. Hiszen ha nincs polémia egy szinttel feljebb, az embernek sincs miről vitatkoznia önmagával. Nem is érzékelhető így, hogy Ádám és történelmi alteregói más-más aspektusból néznék, járnak körül ugyanazt a szituációt; szinte esetlegesnek tűnik, melyik mondat melyikük száját hagyja el. A helyzetet súlyosbítja, hogy az Ádámot, illetve passzív történelmi alakváltozatait játszó színészek (Vaszkó Bence, Rák Zoltán, Nagyidai Gergő, Balogh Gábor, Tóth Károly) mintha csak külsejükben térnének el egymástól, ám valamennyien ugyanazt a kissé iskolásan hevülő, majd mind fásultabbá váló, mind kedvetlenebbül továbblépő figurát játsszák, aki már az első jelenetben sem tűnt különösebben érdekesnek. (Egyedül Avass Attila válik ki markánsan az Ádám-alteregók közül – leginkább azzal, hogy mintha szándékosan fogna riasztóan hamis hangokat...) Az „örök” Évát játszó Jenei Judit valamivel jobb helyzetben van, hiszen több karaktervariációt is végigzongorázhat. Alakítása az első színekben korrekt, később, az energikusabb, ambivalensebb, csalfább nőalakok ábrázolásánál színesebb, tartalmasabb. De ez éppúgy kevés ahhoz, hogy valódi intellektuális erőter jöjjön létre, mint Fazekas István néhány sikerültebb perce. S a feszültség, a tét híján bekövetkezik a legrosszabb, ami a *Tragédia* nézésekor bekövetkezik: a recensens egy idő után megadón számolni kezdi magában a már lefutott és a még hátralévő színeket.

Telihey talál persze néhány működő játéköletet (ezek közül a halhatatlanság el nem fogyasztott, lehetőségként mindvégig a játékok feje felett lebegő almája a legemlékezetesebb, míg a londoni szín végének cipők levételével záruló, ezáltal egyértelmű történelmi asszociációkat keltő haláltánc a leginkább zavarba ejtő), biztosan használja ki az elnyújtott játéktér kedvező adottságait, s jó érzékkel csupán kiegészítőként aggat egy-egy elemet Bártfai Lilla kortalanul mai, mutatós jelmezeire. El tudom képzelni azt is, hogy egyfajta beavató színházi előadásként a bemutató hozhat eredményeket. Csak éppen mai, érvényes, a megkezdett gondolatot folytatni képes, a befogadót valóban megszólítani tudó előadáshoz kevés az, amit látunk. És nemcsak Ruszt József legendájához vagy Telihey Péter valóban jelentékeny rendezéseire képest az, hanem önmagában is. A komoly hiányérzetet pedig a múlthoz visszanyúló gesztus, az hommage szépsége nem enyhíti – sőt.

BALRA: Jenei Judit, Losonczy Katalin, Tóth Zoltán László és Molnár Mariann a római színiigben

JOBBRA: Jenei Judit (Éva), Fazekas István (Lucifer) és Vaszkó Bence (Ádám)

Balázs Attila felvételei

MADÁCH IMRE: AZ EMBER TRAGÉDIÁJA (Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza)

Dramaturg: Faragó Zsuzsa. **Jelmez:** Bártfai Lilla. **Segédrendező:** Rajkó Balázs. **Díszlet-rendező:** Telihey Péter.

Szereplők: Bárány Frigyes, Fazekas István, Vaszkó Bence, Jenei Judit, Rák Zoltán, Nagyidai Gergő, Balogh Gábor, Tóth Károly, Molnár Mariann, Losonczy Katalin, Tenczler Tímea, Tóth Zoltán László, Avass Attila, Solti Csanád, Koblicska Kálmán.